

intertextuality and its varieties on the examples from the works of Yuri Andrukhovych. Moreover, the particular attention is paid to the identification of the references from the bible and ancient sources, classical works of the prominent writers, and even real people. There is an investigation which observes the dynamics of the inclusion of intertext in the receiving work of art, as the author's technique, and its function in the literary text.

Key words: intertextuality, postmodernism, allusion, mixing of the styles.

Стаття надійшла до редакції 04.02.2013 р.

Прийнято до друку 28.02.2013 р.

Рецензент – к. філол. н., доц. Недайнова І. В.

УДК 821.133.1 – 3 Юрсенар. 09

Г. С. Сатановська

**ЗАСОБИ ХУДОЖНЬОЇ РЕАЛІЗАЦІЇ АНТИНОМІЇ «РИМ» –
«ПРОВІНЦІЯ» В ПРОСТОРОВО-ЧАСОВІЙ СТРУКТУРІ
РОМАНУ М. ЮРСЕНАР «СПОГАДИ АДРІАНА»**

Маргеріт Юрсенар (1903 – 1987 рр.) – одна з ключових фігур французької інтелектуально-філософської прози ХХ століття. Багатий творчий доробок письменниці налічує понад тридцять творів різних жанрів (романи, оповідання, поеми, есе, казки), серед яких роман «Спогади Адріана» (1951 р.) займає особливе місце.

У зарубіжному літературознавстві роман «Спогади Адріана» прийнято вважати філософсько-історичним [1]. Дослідники Ж. Бло [2], К. Годен [3], Дж. Е. Говард [4] та Дж. Г. Сарнекі [5] вивчають питання психоаналізу та автофікціональності у творі. М. Госляр [6] та М. Галі [7] акцентують увагу на філософській і гуманістичній проблематиці роману. Російське юрсенарознавство представлене роботами Ю. Давидова [8] С. Завадовської [9] та С. Жиронкіної [10], які звертаються до питань самопізнання та відповідальності особистості у творах письменниці, а також Н. Соболевої [11], у дослідженні якої вивчаються жанрові особливості романів М. Юрсенар, а також деякі темпоральні характеристики. В українському літературознавстві до тепер не існувало наукових розвідок присвячених творчості письменниці, зокрема хронотопному аспектові її романів.

Метою представленої статті є аналіз просторово-часової структури роману «Спогади Адріана» та виявлення художніх засобів реалізації смислової опозиції «Рим – провінція», що є актуальним для подальшого вивчення поезики романної творчості письменниці.

Твору надана форма послання римського імператора Адріана своєму вихованцеві Марку Аврелію, в якому спогади про ключові події життя правителя доповнюються його філософськими роздумами. Проблематика роману полягає у процесі набуття самості особистості, це твір путі, тож зовнішні хронотопні характеристики слугують для втілення особливостей хронотопу внутрішнього.

Питання просторово-часових відносин у художньому творі є актуальними для сучасного літературознавства. Хронотоп відображує метод і стиль письменника та виконує смислотворчу і жанротворчу функції. Проблемою просторово-часової організації тексту займалися М. Бахтін [12], Ю. Лотман [13], В. Топоров [14], Г. Башляр [15].

М. Бахтін є основоположником теорії хронотопу в літературознавстві; на його думку, хронотоп виконує формально-змістовну функцію, при цьому, час превалює над простором.

Ю. Лотман у своїх дослідженнях більшу увагу приділяє саме категорії простору та стверджує, що простір тексту є моделлю картини світу письменника, яка знаходить своє втілення в художньому тексті.

В. Топоров розглядає хронотоп з погляду міфопоетики художнього твору, він вважає, що простір тексту наповнений сакральними об'єктами, які перебувають один з одним у відносинах, а також структурно організують простір, надаючи йому певне значення.

Серед сучасних досліджень, присвячених проблематиці хронотопу, вирізняються розвідки Кискіна О. [16] та Комарової К. [17].

Звертаючись до класифікації різних видів романих хронотопів, запропонованої М. Бахтіним [12], відзначимо, що просторово-часова організація роману «Спогади Адріана» зазнала вплив третьої модифікації античної автобіографії, особливостями якої є форма дружнього листа, висунення на перший план особистісного аспекту подій враховуючи й події державного характеру, розподіл подій за рубриками, орієнтація на філософію як на найвищу інстанцію, а також надання великої уваги темі смертності людини.

У просторово-часовій структурі роману центральне місце займає хронотоп Риму, організація якого вирізняється ускладненістю, перебіг часу в ньому прискорюється, а простір стискується, все свідчить про напруженість, швидкоплинність і протистояння. Рим для головного героя – це місце «<...> où des hommes encapuchonnés de lourdes toges luttent contre le vent de février...» [18, с. 47] «<...> де люди, занурившись з головою у важкі тоги, борються з лютим вітром...» (тут і надалі переклад наш – Г. С.); «<...> où se font et se défont continuellement les affaires du monde...» [18, с. 47] «<...> де безперестанно вирішуються справи світу». Зрештою герой вважає, що «Comparée à ce monde de l'action immédiate, la bien-aimée province grecque me semblait somnoler dans une poussière d'idées respirées déjà...» [18, с. 47] «У порівнянні з цим світом негайних дій, здавалось, що моя кохана грецька провінція дрімала в пилу вже відмерших ідей...» Стилiстично ці часові характеристики хронотопу

Риму підкреслюються теперішнім часом дієслова – *Présent*, тобто, дія «тут і зараз».

За сюжетом роману майбутній імператор Адріан, який обіймав посаду трибуна V-го Македонського Легіону, відправився у військовий похід по країнах Мезії, а також по сусідніх східних регіонах. Сам Адріан говорить про ідею від'їзду таким чином: «*Si elle s'était prolongée trop longtemps, cette vie à Rome m'eût à coup sûr aigri, corrompu, usé*» [18, с. 55]. «Якби це життя в Римі тривало занадто довго, воно б мене, певно, озлобило, розбещило та знесило». Коли мова заходить про землю скіфів, романний простір розширюється, стає безкінечним, а перебіг часу уповільнює свій хід (стилістично це виражається минулим незавершеним часом *Imparfait*). «*La plaine ne se terminait qu'au ciel. Mon émerveillement ne cessait pas en présence du miracle des fleuves: cette vaste terre vide n'était pour eux qu'une pente et qu'un lit*» [18, с. 57]. «Краєм величезної рівнини було небо. Дивовижність тих рік мене безмежно захоплювала: ця пустельна земля була для них лише схилом, лише ложем».

Ця нескінченність зовнішнього простору корелює з безмежністю простору внутрішнього – відчуттями і мріями героя: «*J'envie ceux qui réussiront à faire des deux cent cinquante mille stades grecs... <...> Je m'imaginai prenant la simple décision de continuer à aller en avant, sur la piste qui déjà remplaçait nos routes*» [18, с. 59]. «Я заздрю тим, кому вдасться здійснити кругосвітню подорож...<...> Мені уявлялося, що я приймаю просте рішення продовжувати йти вперед тією тропою, на якій кінчалися наші дороги». Немає вже і властивих для Рима напруги і протистояння – Адріану легко вдається спілкування з місцевим населенням, з яким римляни торгують кінями.

Ставши імператором Риму, Адріан вирушає в подорож германськими землями: «*Des dunes désolées composaient un paysage septentrional coupé d'herbes sifflantes...*» [18, р. 150]. «Понурі дюни утворювали північний краєвид, який обрамовували трави, що висвистували з поривами вітру». Проте, герой підкреслює свої ніжні почуття до тих країв: «*J'aimais ces lieux tristes... ce ciel brouillé, ces fleuves boueux creusant une terre informe et sans flamme...*» [18, р. 157]. «Я любив ці сумні місця... це небо в серпанку, ці каламутні ріки, що заглиблювались у безформну та необроблену землю».

Одним із ключових моментів у сюжеті роману є сходження Адріана на верхівку Етни. «*Ce fut l'une des cimes de ma vie*» [18, р. 179]. «Це була одна з вершин мого життя». У цьому прикладі зовнішній простір збігається з внутрішнім – із піднесеним психологічним станом героя – адже це був апогей його кар'єри та кохання до Антиноя. Відмітимо, що цьому сходженню передують численні подорожі Середземним морем, які Адріан не може згадати всі, тобто спочатку час прискорився, а потім сповільнився у важливому для героя моменті. Цей момент мав місце не в Римі, а в провінції.

Крім того, для художнього простору в романі характерні тілеснісні характеристики, причому і в цьому аспекті спостерігається опозиція образів Риму та провінції. «Notre sol grec ou latin, soutenu partout par l'ossature des rochers, a l'élégance nette d'un corps mâle: la terre scythe avait l'abondance un peu lourde d'un corps de femme étendue» [18, p. 157]. «У нашій грецькій або латинській землі, яку усюди підтримує кістяк скель, є чітка витонченість чоловічого тіла; скіфська земля з її дещо важким достатком нагадувала простягнуте жіноче тіло». Авторка часто вдається до порівняння Риму з тілом літньої або хворої людини: «<...> elle était belle... la ville... au briques couleur de vieille chair» [18, c. 119]. «воно було прекрасне... це місто... з цеглинами кольору старого тіла». «Le monde dont j'avais hérité ressemblait à un homme dans la force de l'âge, robuste encore... mais qui venait de passer par des convulsions d'une maladie grave» [18, c. 109]. «Світ, що я успадкував, нагадував літню людину, яка ще міцна... але тільки-но перенесла напад тяжкої хвороби».

Таким чином, аналіз хронотопної структури роману М. Юрсенар «Спогади Адріана» дозволяє зробити висновок, що образ Риму знаходиться в опозиції до образу провінції, що реалізується в їх просторово-часових характеристиках. Про це свідчить наявність сем суети, напруги в хронотопі Риму та сем спокою та єднання людини з природою в хронотопі провінції. Часові форми дієслова, позитивні (розімкненість простору, сповільнення часу) та негативні (замкненість простору, пришвидчення часу) конотації в загальній характеристиці образів провінції та Риму, відповідно, є художніми засобами, що відображають дуальність внутрішнього стану героя.

Перспективою подальшого дослідження просторово-часової організації роману є виявлення інших хронотопів та аналіз їх художніх особливостей, що може стати частиною загального вивчення поетичної функції хронотопу у творчості М. Юрсенар.

Список використаної літератури

- 1. Dictionnaires** des littératures de langue française / [Beaumarchais J.-P. de, Couty D., Rey A.] – Paris : Edition Bordas, 1994. – S – Z. – 1442 p.
- 2. Blot J.** Une étude par Jean Blot / J. Blot. – Paris : Seghers, 1971. – 219 p.
- 3. Gaudin C.** Marguerite Yourcenar à la surface du temps. Collection monographique rodopi en littérature française contemporaine / C. Gaudin. – Amsterdam – Atlanta, 1994. – 144 p.
- 4. Howard E. Joan.** From Violence to Vision: Sacrifice in the Works of Marguerite Yourcenar / Joan E. Howard. – Southern Illinois University Press, 1992. – 1st Edition – 344 p.
- 5. Sarnecki J. H.** Subversive Subjects. Reading Marguerite Yourcenar / J. H. Sarnecki, I. M. O'Sickey. – Rosemont Publishing & Print Corp., 2004. – 248 p.
- 6. Goslar M.** Yourcenar : Biographie / M. Goslar. – Bruxelles : Racine, 1998. – 404 p.
- 7. Yourcenar M.** Les yeux ouverts. Entretiens avec Matthieu Galey / Yourcenar M. – P. : Editions du Centurion, 2010. – 317 p.
- 8. Давыдов Ю. Н.** Послевоенные романы Маргерит Юрсенар /

Ю. Н. Давыдов // М. Юрсенар. Избранное. – М : Радуга, 1984. – С. 5 –26.
9. Завадовская С. Ю. Глядя на мир открытыми глазами / С. Ю. Завадовская // Юрсенар М. Северные архивы. – М. : Прогресс-Литера, 1992. – С. 5 – 31. **10. Жиронкина С. Д.** Проблема самопознания и формирования личности в произведениях М. Юрсенар: «Алексис», «Воспоминания Адриана», «Философский камень» : автореф. дис. на соиск. учен. степ. канд. филол. наук : спец. 10.01.03 «Литература зарубежных стран» / С. Д. Жиронкина. – Воронеж, 2006. – 26 с.
11. Соболева Н. В. Специфика жанра романа в творчестве Маргерит Юрсенар («Мемуары Адриана», «Философский камень») : автореф. дис. на соиск. учен. степ. канд. филол. наук : спец. 10.01.03 „Литература зарубежных стран” / Н. В. Соболева. – Москва, 2012. – 21 с.
12. Бахтин М. М. Формы времени и хронотопа в романе. Очерки по исторической поэтике // М. М. Бахтин. Вопросы литературы и эстетики. Исследования разных лет. – М. : Худож. лит., 1975. – 502 с.
13. Лотман Ю. М. Структура художественного текста / Ю. М. Лотман. – М. : Искусство, 1970. – 384 с. **14. Топоров В. Н.** Пространство и текст // Текст: семантика и структура. – М. : Наука, 1983. – С. 227 – 284.
15. Башляр Г. Избранное: Поэтика пространства / Г. Башляр / Пер. с франц. – М. : Российская политическая энциклопедия, 2004. – 376 с.
16. Кискін О. М. Урбаністичний хронотоп в постмодерністському романі: автореф. дис. на здоб. вчен. ступ. канд. філол. наук : спец. 10.01.06 «Теорія літератури» / О. М. Кискін. – Київ, 2006. – 20 с.
17. Комарова Е. А. Смыслообразующая функция хронотопа в эволюции художественного творчества Ж.-К. Гюисманса: автореф. дис. на соиск. учен. степ. докт. филол. наук : спец. 10.01.03 «Литература стран зарубежья» / К. А. Комарова. – Иваново, 2010. – 35 с. **18. Yourcenar M.** Mémoires d’Hadrien / Yourcenar M. – P. : Editions Gallimard, 1974. – 319 p.

Сатановська Г. С. Засоби художньої реалізації антиномії «Рим» – «Провінція» в просторово-часовій структурі роману М. Юрсенар «Спогади Адріана»

Статтю присвячено аналізу засобів реалізації антиномії образів Риму та провінції в просторово-часовій моделі роману М. Юрсенар «Спогади Адріана». Виявлено характерні риси обох хронотопів, які формують смислову опозицію, що підкреслюється граматичною категорією часу дієслова. Протиставлення зовнішніх просторово-часових образів відображає протиріччя у внутрішньому часопросторі – у психологічному стані героя та дуальності його умонастрою. Намічено перспективи подальших досліджень з проблематики статті.

Ключові слова: М. Юрсенар, Рим, провінція, хронотоп, опозиція.

Сатановская А. С. Средства художественной реализации антиномии «Рим» – «Провинция» в пространственно-временной структуре романа М. Юрсенар «Воспоминания Адриана»

Стаття посвячена аналізу способів реалізації антиномії образів Рима і провінції в просторово-часовій моделі роману М. Юрсенар «Воспоминания Адриана». Выявлены характерные черты обоих хронотопов, формирующие смысловую оппозицию, что подчеркивается грамматической категорией времени глагола. Противопоставление внешних хронотопных образов отображает противоречивость внутреннего хронотопа – психологического состояния героя и дуальности его умонастроения. Намечены перспективы дальнейших исследований по проблематики статьи.

Ключевые слова: М. Юрсенар, Рим, провінція, хронотоп, опозиція.

Satanovska G. S. Means of Artistic Implementation of Antinomy “Rome” – “Province” in Spatiotemporal Structure of “Memoirs of Hadrian” by M. Yourcenar

This article is dedicated to the analysis of the means of implementation of images of Rome and province in the spatiotemporal model of “Memoirs of Hadrian” by M. Yourcenar. Characteristic features of these images creating semantic oppositions were found, which is emphasised by the grammatical category of tense. Antithesis of the external chronotope images depicts the contrariety of the internal chronotope – the main character’s psychological condition and duality of mentality. The perspective of further studies on the subject of the article is denoted.

Key words: M. Yourcenar, Rome, province, chronotope, opposition.

Стаття надійшла до редакції 31.01.2013 р.

Прийнято до друку 28.02.2013 р.

Рецензент – к. філол. н., доц. Вашенко Ю. А.

УДК 82:008

Ю. Ю. Стасевич

ЛІТЕРАТУРНІ ТВОРИ ЯК НОСІЇ КУЛЬТУРНОЇ ПАМ'ЯТІ

Інтенсивне дослідження феномену пам'яті почалося в ХХ столітті. Однак і до цього часу проблематика пам'яті розглядалася протягом існування всієї історії філософської думки. Звернення до пам'яті як важливої теоретико-методологічної проблеми ми знаходимо у Платона, Арістотеля, Гегеля, І. Канта, Г. В. Гегеля, К. Маркса, В. Дільтея, А. Бергсона, Ф. Ніцше, Е. Гуссерля, М. Хайдеггера, П. Рікьора. Прояви феноменів пам'яті найтіснішим чином пов'язані з розвитком культури. У зв'язку з цим формується уявлення про культурну пам'ять, яка носить не тільки індивідуальний характер, а й колективний.